

NIEKOĽKO POZNÁMOK K ŠTÚROVEJ PRÁCI *ZÁPASY A SCESTIA MODERNÉHO ČLOVEKA*

KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Pracovný seminár *Svätopluk Štúr* (1901-1981) sa koná pri príležitosti dvoch výročí osobnosti slovenskej filozofie 20. storočia: pri príležitosti 100. výročia narodenia a 20. výročia úmrtia Svätopluka Štúra.

Toto vedecké podujatie je podľa môjho názoru špecifické aj tým, že splňa najmenej dva výrazné ciele: jednou jeho dimenziou resp. funkciou je funkcia vedecko-poznávacia, druhou funkcia etická. Etický význam seminára spočíva v tom, že ním slovenská filozofická obec čiastočne a s istým oneskorením spláca svoj morálny dlh S. Štúrovi, "prvému...", ako píše E. Várossová v predslove k dielu *Zápasy a scestia moderného človeka* pod názvom *De iure et ordine*, "...inštalovanému slovenskému profesrovi systematickej filozofie na Univerzite Komenského" ([1], 7).

Napriek tomu sa domnievam, že podobné vedecké sympóziu sa mohlo konať už pri 10. výročí úmrtia S. Štúra v roku 1991. Tým nechcem povedať, že by FiÚ SAV aj v predošlom období nevenoval žiadnu pozornosť tvorbe osobnosti Svätopluka Štúra. Svedčia o tom práce T. Münza, T. Pichlera, V. Bakoša, T. Sedovej, E. Várossovej a iných z 90-tych rokov minulého storočia. Jedným z pozitívnych aktivít v tomto smere je okrem iného vydanie publikácie *Zápasy a scestia moderného človeka* z pozostalosti S. Štúra, ktoré inicioval, presadil a finančne podporil práve FiÚ SAV v roku 1998.

Filozof S. Štúr zomrel vo februári 1981, v roku tuhej normalizácie a prenasledovania alternatívne a nezávisle mysliacich ľudí. Tri mesiace po jeho smrti bol na 13 mesiacov uväznený filozof Milan Šimečka bez súdneho rozhodnutia. Pravdepodobne takáto situácia a spoločenská atmosféra zapríčinila, že i napriek mojej intenzívnej snahe nájsť v československých periodikách z roku 1981 čo i len najmenšiu zmienku nenašiel som nielen nekrológ, ale ani žiadnu informáciu o strate slovenskej filozofie, akú pre ňu odchod S. Štúra znamenal. Do istej miery túto súdobú neslušnú ignoranciu úmrtia S. Štúra kompenzuje štúdia T. Pichlera a V. Bakoša *Hľadanie myšlienkovvej a životnej syntézy v tvorbe Svätopluka Štúra*, ktorá bola pozitívnou koincenciou náhodou publikovaná práve v 6. čísle časopisu *Filozofia* v roku 1981. Autori uvedenej state sa v rámci daných možností snažili o objektívnu analýzu ranej tvorby Svätopluka Štúra a, ako sami poznamenávajú, ich štúdia je len "prvou sondou do zložitejšej problematiky" ([2], 671).

Autori tu okrem iného upozorňujú na ťažkosti, ktoré S. Štúr prežíval, povedané jeho vlastnými slovami, na "zápasy či scestia" v období jeho pôsobenia v časoch prvého slovenského štátu v atmosfére poznačenej nevraživosťou voči inému ako štátno-politickému mysleniu. Jeho masarykovsko-racionalistická orientácia, ako to uvádzajú T. Pichler a V. Bakoš, jeho "... kritika iracionalizmu a špekulatívno-teologického myslenia, ktoré dostávalo stále viac priestoru v slovenskom kultúrnom živote s rastom politickej

moci Ľudákov, spôsobilo, že mal koncom 30. rokov po prevzatí moci Ľudákmi obmedzené ďalšie účinkovanie vo filozofickom živote na Slovensku. V roku 1938 sa Štúr síce habilitoval na Univerzite Komenského v Bratislave, jeho docentúra však nebola schválená, takže jeho pôsobnosť na bratislavskej univerzite bola znemožnená. V období tzv. Slovenského štátu Štúr nepublikoval, naďalej sa však zaoberal filozofickou problematikou a zotrval v nekompromisnej opozícii voči oficiálnej Ľudáckej ideológii." ([2], 682)

V bizarnej kontrapozícii s takýmto hodnotením Sv. Štúra stojí názor jeho generáčného druha A. Siráckeho, ktorý bol od neho len o dva mesiace starší a v svojej publikácii *Klérofašistická ideológia Ľudáctva* (Bratislava, vydavateľstvo SAV 1955), ktorej vedeckým redaktorom bol akademik Igor Hrušovský, v kapitole *Ľudácka ideológia v rokoch 1918-1938* a v kapitole *Prejavy Ľudáckej ideológie po roku 1945* sa takto vyjadruje na adresu Svätopluka Štúra. Doslova píše: "Aj takzvaní pokrokoví filozofi (J. Tvrдый, S. Štúr) dejepisci, literáti atď., ovplyvnení väčšinou Masarykom, v dôsledku svojej triednej príslušnosti a pre svoj idealizmus, prípadne pozitivizmus, neboli vážnymi súpermi Ľudákov. Ba, ako to ukázali udalosti za tzv. Slovenského štátu a najmä po r. 1945, niektorí z nich dostali sa na platformu Ľudáckej reakcie." ([3], 57-58) Koho tým myslel, vysvetľuje A. Sirácky na s. 94 citovaného diela. Spôsobom sebe a danej dobe vlastným zdôvodňuje A. Sirácky "ideový vývin" Svätopluka Štúra v období rokov 1945-1948 takto: "Triedna neuvedomelosť, abstraktno-teoretické prežívanie sociálnej problematiky, ako aj citový komplex tu nepochybne zapôsobili. Typickým príkladom takéhoto kritika Ľudáctva, ktorý sa z pozícií masarykovského humanizmu dostal - objektívne - na ideovú platformu kresťanskej filozofie, hlásanej novoĽudákmi, je Svätopluk Štúr." ([3], 94). I z tohto hodnotenia z pera v tom čase vysokého pedagogického a akademického funkcionára možno vidieť, akými tristnými zápasmi a scestiami bola poznačená profesionálna kariéra Svätopluka Štúra.

Vráťme sa však naspäť k jeho poslednej vydannej práci, ktorá má podľa nášho názoru nadčasovú myšlienkovú hodnotu a je do istej miery zhusteným teoretickým odkazom Svätopluka Štúra.

Knižka *Zápasy a scestia moderného človeka* je doplnená o podľa nášho názoru veľmi kvalitný úvod z pera žiačky a znalkyne diela protagonistu slovenskej filozofie dvadsiateho storočia Eleny Várossovej, ktorý má miestami až explikačný charakter v pozitívnom zmysle slova. Monografia *Zápasy a scestia moderného človeka* je v poradí siedmou knižnou publikáciou autora, ktorá, ako výstižne uvádza E. Várossová, "završuje bizarnú odyseu sprevádzajúcu zverejňovanie a aktualizáciu prác Svätopluka Štúra (1901-1981)" ([1], 7). Vo svojom vstupe sa E. Várossová letmo venuje peripetiám života nekonformného filozofa S. Štúra, ktorý napriek svojej opätovnej marginalizácii v rokoch oboch totalít vo svojej krajine neprestával aktívne filozoficky pôsobiť. Možno súhlasiť s charakteristikou, ktorú v tejto súvislosti pregnantne formuluje T. Pichler: "Štúrov život bol periodizovaný rytmom historických udalostí. Každý dejinný medzník preňho znamenal raz otvorenie potom zas zatvorenie priestoru pôsobenia. Príchody a nútené odchody z FFUK sa striedali. Jeho práce boli zhodou okolností napísané či zverejnené vždy buď bezprostredne pred, alebo po udalostiach, symbolizujúcich

historický medzník, preto sa im nedostával primeraný priestor na rozvinutie hĺbkového pôsobenia." ([4], 577)

Monografia S. Štúra sa vnútorne člení na predhovor a tri kapitoly: I. *Štruktúra spoločnosti a života*, II. *Zápasy, výkyvy a scestia* - rozsiahla kapitola tvoriaca obsažné jadro celej práce a III. *Záver*.

Jednotlivé kapitoly a subkapitoly knižky sú opatrené poznámkami, čo sprehľadňuje a zjednodušuje orientáciu v publikácii. V predhovore autor objasňuje svoj tvorivý zámer, konzekventne a cielene sledovaný v celej práci, t.j. poskytnúť "novým" generáciám nastupujúcim v šesťdesiatych rokoch tohto storočia zásadnú orientačnú pomôcku. V práci, ktorú S. Štúr dotváral v dobe a podmienkach neprajných slobodnému mysleniu a tvorbe, chce synopticky a v skomprimovanej, zhustenej podobe naznačiť to, v čom vidí základné zápasy a scestia (problémy) moderného európskeho života v posledných dvoch storočiach - devätnástom a dvadsiatom.

Autor práce na podklade prežitých skúseností i vlastných teoretických analýz anticipuje v blízkej budúcnosti zložitý, namáhavý a dlhodobý vyrovnávací proces svetového rozsahu. V očakávaní toho, čo príde, autor - "slovenský filozof života" - ponúka svoje úvahy s cieľom, "aby mladšie generácie, ktoré rovnako už názorne videli a pocítili na sebe osudné chyby našich extrémnych výkyvov a scestí, nestratili správnu orientáciu aspoň vo veľkých obrysoch ..., lebo ... po búrlivých zvratoch, ktoré rozložili samotnú citovú, intelektuálnu a morálnu podstatu ľudskej bytosti i ľudského spoločenstva, bude ich úloha nesmierne ťažká a zodpovedná: zistia, že musia vo všetkých oblastiach nanovo stavať takmer od samých základov." ([1], 24)

Istou pomôckou v tomto procese podľa Štúrovho úmyslu môžu byť i jeho úvahy, ku ktorým dospel, a v tom sa stotožňujeme s E. Várossovou, "konfrontáciou vplyvu osvietencko-klasických teórií osemnásteho až polovice devätnásteho storočia a filozoficko-iracionálnych, mocensko-politických koncepcií nasledujúceho filozofického vývinu. V prvých vznikalo podľa Štúra komplexné a vývojaschopné myslenie a životné duchovné hodnoty, v druhých sa odhalili najnebezpečnejšie kontexty ľudských osudov, ktoré destabilizovali anticko-klasickú tradíciu s námahou obrúsenú v osvietenstve." ([1], 11) Tejto základnej myšlienkovno-problémovej osi sa S. Štúr vo svojej práci venuje najmä v ťažiskovej časti práce, v II. kapitole *Zápasy, výkyvy a scestia*, kde na vývinovom oblúku základných sociálno-filozofických úvah doby autor nástojčivo argumentuje v prospech ideí harmonického rozvíjania ľudského rozumu a prirodzenej morálky. Priblížme v krátkosti aspoň názvami subkapitol ťažisko predmetu úvah S. Štúra v jeho práci.

Uvedené štúdie de facto tvoria obsah druhej hlavnej kapitoly práce:

- A. *Nadvláda subjektu nad objektom (noetický idealizmus)*
- B. *Nadvláda objektu nad subjektom (pozitivismus)*
- C. *Pád z idealizmu k materializmu (Feuerbach)*
- D. *Primát vôle: Schopenhauer*
- E. *Rozpoltenie človeka v zrkadle umenia*
- F. *Od humanistického nacionalizmu k beštialite*
- G. *Ekonomická redukcia*

V týchto kapitolkách, resp. štúdiách, našli svoje miesto najmä relevantné zhustené myšlienky autora, ktoré boli už publikované predtým v jednotlivých monografiách. V závere svojej práce S. Štúr dospieva k poznaniu, ktoré má až charakter mementa, že disharmónia a disfunkcia modernej doby nebola vyvolaná iba polyfóniou a na liberálnom podhubí rašiacou pluralitou názorov, ale "...osudná vina spočíva iba v prílišnej jednostrannosti a extrémnosti výkyvov jednotlivých zložiek, čím potom museli nastať jednostranné scestia a otrasné poruchy celkovej životnej výstavby" ([1], 244).

V súvislosti s tým recenzent publikácie pred jej vydaním L. Kováč zdôrazňuje, že "...imanentná aktuálnosť spisu (*Zápasy a scestia*) je v jeho kritike nacionalizmu a etatizmu. Jeho uverejnenie by bolo žiadúce, ale najmä aj preto, aby pomáhalo spevňovať naše chatrné kultúrne sebavedomie. Dôkazom, že v malých pomeroch polovzdelanosti, diletantizmu a bezzásadovosti dokázala vyrásť a zachovať si svoju autonómiu silná integrálna osobnosť, ktorou sa môžeme predstavovať Európe bez toho, aby sme na tejto osobnosti museli čokoľvek retušovať alebo ospravedlňovať." ([5], 2)

Podľa nášho názoru má teda vydanie práce *Zápasy a scestia moderného človeka* okrem nesporného originálneho heuristického významu a etického rozmeru, o ktorom sme už hovorili, aj ďalší význam. Jej vydaním sa totiž potvrdilo, že v dobách nie tak dávno minulých, poznačených atmosférou dvoch totalít, sa na Slovensku pestovala aj iná ako štátna filozofia, aj za cenu ťažkých osobnostných zápasov a návratov zo scestí skutočných mysliteľov svojej doby, medzi ktorých sa radí i Svätopluk Štúr.

LITERATÚRA

- [1] ŠTÚR, S.: *Zápasy a scestia moderného človeka*. Bratislava, VEDA 1998.
- [2] BAKOŠ, V.- PICHLER, T.: "Hľadanie myšlienkovvej a životnej syntézy v tvorbe Svätopluka Štúra". In: *Filozofia* 36, č. 6, Bratislava 1981.
- [3] SIRÁCKY, A.: *Klérofašistická ideológia ľudáctva*. Bratislava, 1955.
- [4] *Slovník českých filosofů*. Brno 1998.
- [5] KOVÁČ, L.: *Posudok na rukopisný spis Svätopluka Štúra "Zápasy a scestia moderného človeka"*. Bratislava 1997 (Archiv FiÚ SAV).

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/1105/21.

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR